

Információs háború fenyeget Amerika és az Európai Közösség között?

A *Journal of the American Society for Information Science* 1979. januári számában E. H. BRENNER annak a véleményének adott hangot, hogy az EURONET 1979. évi életbe léptetése információs háborúhoz vezethet Amerika és az Európai Közösség között.

Az EURONET használatáért az amerikai adathálózatokon keresztül mesterségesen növelt díjakat kell fizetni, amelyek nem egészen jogos előnyökhöz juttatják az európai felhasználókat és szinte már az embargóhoz hasonlíthatók. Jóllehet mind az EURONET, mind az amerikai adathálózatok lehetővé teszik amerikai adatbázisok elérését, ezek használata az EURONET-en keresztül aránytalanul olcsóbb.

BRENNER szerint a magas használati díjak következtében Amerikában az információs vállalkozások hanyatlásával kell számolni. Ezért felszólítja a felhasználókat, hogy illetékes szerveiken keresztül közöljék az Európai Közösséggel ez irányú aggályaikat. Ezeknek a szervezeteknek lesz a fóruma az 1979. októberében, a könyvtári szolgáltatások tárgyában tartandó Fehér Ház konferencia.

A fentiekkel kapcsolatban az *Európai Közösség Bizottsága Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Főigazgatósága* a következőképpen foglalt állást.

Nyugat-Európa helyzete nem hasonlítható össze az amerikaiéval, mivel a Közösség 9 önálló állama mindegyikének saját távközlési rendszere van, és ezek a rendszerek monopóliumok kezében vannak. A tagország-

gokat képviselő Bizottságnak és a távközlési igazgatási szervek konzorciumának a díjtételek megállapítására vonatkozó tárgyalásai csupán kompromisszumokat eredményezhettek. De ezek a tárgyalások is csak azért jöhettek egyáltalán létre, mert a Bizottság és a távközlési igazgatási szervek szerződést kötöttek az EURONET létrehozására.

Ha az EURONET-DIANE használatának díját összehasonlítjuk az amerikai TELENET országon belüli használatának díjával, nem mutatkozik lényeges eltérés. Az Atlanti-óceánon át létesülő kapcsolat költségeinek összehasonlítására az angol postaigazgatóság nemzetközi szolgáltatásának, az *IPSS-nek (International Packet Switching Service)* díjtételei vehetők figyelembe. Kétségtelen, hogy az angol-amerikai kapcsolat díja valamivel alacsonyabb, mint az amerikai-angol kapcsolaté. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ezek a díjtételek az egyes távközlési igazgatási szervek és az Atlanti-óceánon keresztül vezető távközlés lebonyolításának engedélyével egyedül rendelkező nemzetközi távközlési csatorna, az *IRC (International Record Carrier)* megállapodásából jöttek létre.

Mindent összefoglalva megállapítható, hogy az EURONET-DIANE európai szolgáltatásainak igénybevétele az amerikai felhasználók számára kevésbé előnyös, mint az európaiak számára az amerikai szolgáltatások felhasználása.

/Droht ein „Informationskrieg“ zwischen USA und EG? = Nachrichten für Dokumentation, 30. köt. 1. sz. 1979. p. 30./

(Dezső Zsigmondné)

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A nemzetközi kölcsönzés alapelvei és lebonyolításának irányelvei (1978)

A nemzetközi könyvtári együttműködés egyik alapvető tényezőjének, a könyvtárközi kölcsönzésnek jelentőségére való tekintettel az *IFLA Könyvtárközi Kölcsönzési Szekciójának Állandó Bizottsága* 1978-ban revízió alá vette az 1954-ben erre vonatkozóan megállapított szabályokat, illetve kidolgozta az új irányelveket. Bár ezek nem kötelező erejűek és minden ország önmaga határozza meg belső kölcsönzési rendjét, ajánlatos, hogy az irányelvek alapját képezzék az egyes országok, illetve könyvtárak közötti nemzetközi kölcsönzés szabályozásának.

Az irányelvek kidolgozását megelőzte a nemzeti könyvtárak és az *IFLA Könyvtárközi Kölcsönzési Szek-*

ciója Állandó Bizottsága közötti 1976-ban kötött, a kölcsönzés szabályaira vonatkozó megállapodás.

A nemzetközi kölcsönzés alapelvei

1. Minden ország kötelezze magát arra, hogy a többi országot kölcsönzés vagy másolás útján saját kiadványainak példányaihoz hozzásegíti. Ez elsősorban a jelen időpont után megjelenő kiadványokra vonatkozik, de lehetőség szerint korábbi kiadványokra is. E kötelezettség teljesítésének módjai közül elsősorban az országos kölcsönzési és fotomásolati gyűjtemények ígérkeznek alkalmasnak.

2. Minden országnak legyen egy vagy több országos központja, amely mind a beérkező, mind a kimenő

kérések csatornájaként működik, de adódhatnak olyan körülmények, melyek között a kérések elkerülnek ezt a csatornát. Ezek a központok álljanak szoros kapcsolatban a nemzeti könyvtárral, hacsak nem képezik annak szerves részét.

3. Minden ország építsen ki hatékonyan működő országos kölcsönzési rendszert, mivel ez nélkülözhetetlen infrastruktúrája a nemzetközi kölcsönzésnek.

4. Az eredeti dokumentumok kölcsönzését, amennyire csak lehetséges, fotómásolatok vagy mikrofilmek szolgáltatása helyettesítse.

5. Megfelelő módszereket és eszközöket kell alkalmazni a kérések gyors továbbítására és – amennyiben a kölcsönzés távolabbi helyekre történik – a ki- és visszaküldés légipostán történjék.

6. Minden kérést gyorsan és eredményesen kell elintézni valamennyi ponton: az igénylő könyvtárban, az országos központban és a szolgáltató könyvtárban egyaránt.

7. Szabványosított és egyszerű eljárásokat kell kidolgozni és alkalmazni különösen az egyes tételek igénylése és a fizetések reklamációja terén.

A lebonyolítás irányelvei

Megjegyzés: Kölcsönzésen értendő az is, ha az eredeti dokumentum helyett fényképmásolat vagy egyéb másolat kerül megküldésre.

1. A nemzetközi kölcsönzés országos központja

1.1 Minden országnak (szövetségi államban minden államnak vagy tartománynak) legyen nemzetközi kölcsönzéssel megbízott központja. Ennek legfőbb feladatai:

- a) a külföldről érkező kérések átvételének összpontosítása;
- b) saját országának könyvtáraiból érkező kérések összpontosítása külföldre továbbítás céljából;
- c) a nemzetközi kölcsönzésre vonatkozó statisztikai adatok gyűjtése saját országának könyvtárai segítségével, valamint az adatok évenkénti megküldése az IFLA Nemzetközi Kölcsönzési Hivatalának.

1.2 A nemzetközi kölcsönzési központ – amennyiben lehetséges – lássa el a következő feladatokat is:

- a) működjék az országon belüli könyvtárközi kölcsönzés központjaként;
- b) legyen országos szerve a központi katalógusok rendszerének és kezelésének;
- c) közvetlenül férjen hozzá az ország jelentősebb könyvtári gyűjteményeihez;
- d) nyújtson kellő tájékoztatást az országon belüli könyvtárközi kölcsönzéshez;
- e) ahol hasonló feladatot más szerv még nem lát el,

ott legyen felelős a könyvtárközi kölcsönzés hatékonyan működő országos rendszerének tervezéséért, fejlesztéséért és irányításáért.

Magyarázat

A feladatok ellátása, a javaslatok megvalósítása, illetve a nemzetközi forgalom lebonyolítása legegyszerűbben és leghatékonyabban az országos központok útján történhet, bár az egyes országokban természetesen egyéb megoldások is elképzelhetők. Azokra az országokra, amelyekben nem működnek országos központok, a következő javaslatokat dolgozták ki.

1.1a A más országokból érkező kérések kielégítésének elősegítésére gondoskodni kell minél átfogóbb útmutatók megjelentetéséről. Ezeket az ország valamennyi könyvtára kísérelje figyelemmel, a beérkező kéréseket pedig, szükség esetén, körözze a többi könyvtár között.

1.1b A kérések külföldre továbbítása előtt az egyes könyvtárak győződjenek meg arról, valóban nincs-e meg a kért dokumentumnak hozzáférhető példánya az ország valamelyik könyvtárában.

1.1c Az irányzatok és a teljesítőképesség állandó figyelemmel kíséréséhez szükséges statisztikai adatok gyűjtését országos szinten kell elvégezni.

1.2 Országos központ hiányában a nemzetközi kölcsönzés eredményes lebonyolítása csak teljes együttműködés mellett lehetséges. Az együttműködést koordináló szervnek olyan hatáskörrel kell rendelkeznie, amellyel az országos központ feladatait elláthatja.

2. A kérések kezelése

2.1 Minden kérést az IFLA által jóváhagyott vagy a szolgáltató könyvtár által előírt úrlapon kell kiküldeni.

2.2 Az igénylő könyvtárnak gondoskodnia kell arról, hogy pontatlan vagy téves adattal ellátott kérést ne továbbítson külföldre. Az adatokat szükség esetén ki kell egészítenie, és amennyiben lehetséges, meg kell jelölnie a forrást is, ahonnan az esetleges hivatkozás származik. Ha szükséges, az adatokat az országos központnak kell ellenőriznie, ill. kiegészítenie.

2.3 Az igénylő könyvtár vezessen valamennyi kiküldött kérésről sorszámmal ellátott nyilvántartást.

2.4 A kérések külföldre továbbítása előtt mindent el kell követni annak megállapítására, hogy az országon belül valóban nincs-e a kért dokumentum hozzáférhető példánya. Olyan dokumentumokat, melyek az országban megtalálhatók, csak pillanatnyilag éppen már használják őket, nemzetközi csere keretében ne igényeljének.

2.5 A kéréseket a rendelkezésre álló leggyorsabb eszközök segítségével kell továbbítani.

Magyarázat

A kölcsönzésre irányuló kéréseket általában az országos központon keresztül kell továbbítani, mert csak így ellenőrizhető megnyugtató módon, hogy valóban nincs-e az országban rendelkezésre álló példány. Fotómásolatok iránti kérések a külföldi könyvtárhoz esetenként közvetlenül is továbbíthatók.

2.1 Jelenleg két jóváhagyott űrlap létezik: a leszakítható szelvényekkel rendelkező korábbi változat és az 1975-ben kibocsátott három részes űrlap. Az űrlapokat lehetőleg írógéppel kell kitölteni.

2.2 A lebonyolítást késleltető pontatlan kéréseket további ellenőrzésre vissza kell küldeni. Ha az adatok azért hiányosak, mert az igénylő könyvtárnak nem áll elegendő bibliográfiai forrás a rendelkezésére, az adatok ellenőrzését, illetve kiegészítését az országos központnak kell elvégeznie.

2.4 Ha egy országban több központ is működik, ezt a feladatot minden egyes esetben az illetékes központnak kell elvégeznie.

2.5 A lebonyolítás gyors segédeszközeihez tartozik a telex, a számítógép és a légiposta.

3. A kérések teljesítése

3.1 Minden ország elsősorban azért felelős, hogy a nemzetközi kölcsönzést saját országának kiadványaival ellássa. Egyetlen ország vagy könyvtár sem kötelezhető arra, hogy a kért dokumentumot rendelkezésre bocsássa, de mindent el kell követnie, hogy a nemzetközi kéréseket teljesítse.

3.2 Valamennyi tételt közvetlenül az igénylő könyvtárnak kell megküldeni, kivéve, amikor adminisztratív okokból kifejezetten kéri az országos központhoz történő továbbítást.

3.3 Minden kikölcsönzött dokumentumon egyértelműen és világosan fel kell tüntetni, hogy melyik könyvtár tulajdona.

3.4 A kérésekre megküldött dokumentumokat tartalmazó csomagokon fel kell tüntetni: „Nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés” (1978. évi nemzetközi megállapodás).

3.5 Egyetlen könyvtárban se tartson egy hétnél (bonyolult kéréseknél két hétnél) tovább, amíg a kért dokumentumokat megküldik, vagy az igénylést az országos központnak továbbítják, vagy az igénylő könyvtárnak visszaküldik.

3.6 A teljesíthetetlen kérésekről az igénylő könyvtárt azonnal értesíteni kell.

3.7 Ha a kérés teljesítése előreláthatólag csak hosszas késéssel történik, erről az igénylő könyvtárt azonnal értesíteni kell.

Magyarázat

3.1 Különös hangsúlyt kell adni annak, hogy minden ország saját kiadványainak hozzáférhetővé tételéért felelős. Ennek elmulasztása az egész nemzetközi kölcsönzés hasznosságát és gyors lebonyolítását veszélyezteti.

3.4 A csomagok pontos jelzése igen fontos a vámhatóságoknál esetlegesen felmerülő bonyodalmak elkerülése végett.

3.5 A bonyolult kérések közé tartoznak azok, melyek teljesítéséhez alapos bibliográfiai ellenőrzésre vagy fotómásolatok készítésére van szükség.

3.6 és 3.7 Az igénylő könyvtárnál félreértést, további késedelmet, bonyodalmat okoz, ha nem kap időben értesítést kérése teljesíthetlenségéről vagy a teljesítés elhúzódsáról.

Azokban az országokban, ahol nem működik országos központ, a lebonyolítás gyorsasága érdekében a nem teljesíthető kéréseket azonnal továbbítani kell más könyvtárakhoz. Amennyiben ez nem lehetséges, a teljesíthetetlen kérést azonnal vissza kell küldeni az igénylő könyvtárhoz.

4. A kérések teljesítésének feltételei

4.1 Amennyiben a kérés teljesítése fotómásolat formájában történik, mind a szolgáltató mind az igénylő könyvtárnak be kell tartania az ezzel kapcsolatos copyright rendelkezéseket.

4.2 A kézhezvett eredeti dokumentumokat az általános szabályok szerint kell használni, feltéve, hogy a szolgáltató könyvtárnak nincsenek erre vonatkozó különleges kikötései.

4.3 A dokumentumokat a rendelkezésre álló leggyorsabb postai úton kell megküldeni.

Magyarázat

4.3 Bár a légiposta igénybevétele a javasolt megoldás, ez olyan esetben nem járható út, ha költségeit egyik könyvtár sem tudja vállalni. Ennek ellenére hangsúlyozni kell a gyors megküldés jelentőségét, mert a hosszadalmas postai szállítás mind a szolgáltató könyvtár, mind az egyéni felhasználó számára hátrányos.

5. A kölcsönzési határidő

5.1 A minden esetben egyértelműen és világosan meghatározandó kölcsönzési határidő általában egy hónap legyen, amibe nem számít bele a dokumentum oda- és visszaszállításának időtartama. A szolgáltató könyvtár ezt a határidőt lerövidítheti vagy meghosszabbíthatja.

5.2 A határidő meghosszabbítást idejében kell kérni, úgy, hogy az még a határidő lejártá előtt a szolgáltató könyvtárba érkezen.

6. A visszajuttatás lebonyolítása

6.1 A kikölcsönzött dokumentumot a lehető leggyorsabb postai úton kell visszajuttatni. A csomagon fel kell tüntetni: „Nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés”. (1978. évi nemzetközi megállapodás).

6.2 Az igénylő könyvtár vegye figyelembe a szolgáltató könyvtárnak a csomagolásra, postai ajánlásra stb. vonatkozó valamennyi kikötését.

6.3 A dokumentumokat közvetlenül a szolgáltató könyvtárnak kell visszajuttatni, hacsak kifejezetten nem kéri az országos központhoz történő visszaküldést.

Magyarázat

6.2 A különleges kikötések közé tartozhat a kényes dokumentumok speciális csomagolása vagy a ritka példányok ajánlva történő visszaküldése.

7. Elismervény

Semmiféle elismervényre nincs szükség sem az el-, sem a visszaküldéskor, kivéve, ha ezt valamelyik könyvtár kifejezetten kéri.

8. Felelősségvállalás az elveszett vagy megsérült dokumentumokért

Attól a perctől kezdve, amikor a szolgáltató könyvtárból kikerült egy tétel, annak visszaérkezéskéig általában minden elveszésért vagy sérülésért az igénylő könyvtár a felelős, és köteles a kár teljes összegét megtéríteni, kivánságra a kapcsolatos adminisztrációs költségekkel együtt.

Magyarázat

Valamennyi résztvevő fél érdeke, hogy a dokumentumok megfelelően legyenek csomagolva. A szolgáltató könyvtár az elveszett vagy megsérült dokumentumokért nem követelhet kártérítést, ha a csomagolás nem volt megfelelő. A szolgáltató könyvtártól elvárható, hogy szükség esetén a postánál segítsen az elveszett vagy megsérült csomagok utáni nyomozásban.

9. Díjazás

A számlázással és fizetéssel járó munkát a minimumra kell csökkenteni. Hogy a szolgáltatásért fizetni kell-e vagy az térítésmentesen történik, az a két érdekelt ország megállapodásának a függvénye. Egymásnak nagyjából egyenlő szolgáltatásokat nyújtó országok vagy könyvtárak között a díjazásról le kell mondani. Ugyancsak térítés nélkül kell kielégíteni egy ország vagy könyvtár olyan csekély számú igénylését, amelynél a kis tétel nem teszi indokolttá a számlázással járó munkát.

Magyarázat

A díjazással járó egyszerűsített módszerek a következők lehetnek:

a) Előre fizetés: országos központok vagy könyvtárak

minden kéréshez megfelelő számú előre vásárolt szelvényt csatolnak.

b) Letéti számla: a szolgáltató könyvtár a nála letétbe helyezett összegből esetenként annyit emel le, amennyi a kérés teljesítésének díja.

c) Egyenlő összegű fizetés: egyedi költségek helyett átlag díjakat, egységárakat számítanak fel. Ez a módszer az előbbiekkal kombinálható.

A kifizetéseket az igénylő könyvtár terhére az országos központok vagy maguk az igénylő könyvtárak teljesíthetik, az országban kialakult rendszernek megfelelően. A szolgáltató könyvtáraknak a lehető legegyszerűbben és legegyszerűbben megfogalmazott követeléseit minden esetben figyelemmel kell kísérni.

A kölcsönzés ill. a különféle másolatok díjazása eltérhet egymástól. Így pl. két vagy több ország meg-egyezhet abban, hogy a kölcsönzéseket díjtalanul szolgáltatja, míg a másolatok díját felszámítja.

10. Statisztika

A nemzetközi kölcsönzésben résztvevő könyvtárak minden esetben vezessenek statisztikát mind a beérkező, mind a kiküldött kérésekről, valamint a teljesítésekről. Ezeket a statisztikákat évenként meg kell küldeni az országos központnak vagy az országos intézménynek az IFLA Nemzetközi Kölcsönzési Hivatalához történő továbbítás végett.

Magyarázat

A készítendő statisztika foglalja magában:

1. valamennyi külföldre küldött kérés, valamint a) a kölcsönzés útján, b) másolattal történő teljesítések számadatait;

2. valamennyi külföldről érkezett kérés, valamint a) a kölcsönzés útján, b) másolattal történt teljesítések számadatait. A fenti statisztikai adatok lehetőleg legyenek országonként rangsorolva.

Ahol nem lehet a teljesítések mértékéről pontos számadatokat kapni, ott azokat mintavétel és becslés útján kell megállapítani.

A javasolt statisztika teljesebb leírása az IFLA Journal 1977. évi 2. számának 117–126. oldalain International Lending Statistics (Nemzetközi kölcsönzési statisztikák) címen található.*

/International Lending: principles and guidelines for procedures (1978) = Interlending Review 7. köt. 1. sz. 1979. p. 14–17./

(Fordította: Dezső Zsigmondné)

* Lásd: TMT, 25. köt. 5. sz. 1978. p. 248–252.